

М. С. КУРАЧ, І. А. БІЛОСЕВИЧ

**ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ
СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ**

Відзначається необхідність вирішення актуальних проблем ефективного виховання студентської молоді. Особлива увага приділяється виховному впливу декоративно-ужиткового мистецтва на формування особистості майбутнього педагога. На основі аналізу наукових публікацій та власного досвіду навчально-виховної роботи зі студентами запропоновано найбільш ефективні форми та методи трудового, морального, естетичного та національно-патріотичного виховання майбутніх вчителів технологій, визначено оптимальні умови виховання студентської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, майбутній учитель технологій, виховання, художньо-естетичний смак, патріотизм, національна свідомість.

Н. С. КУРАЧ, И. А. БИЛОСЕВИЧ

**ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО КАК СРЕДСТВО
ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ**

Отмечается необходимость решения актуальных проблем воспитания студенческой молодежи. Особое внимание уделяется воспитательному воздействию декоративно-прикладного искусства на формирование личности будущего педагога. На основе анализа научных публикаций и собственного опыта учебно-воспитательной работы со студентами предложены наиболее эффективные формы и методы трудового, нравственного, эстетического и национально-патриотического воспитания будущих учителей технологий, определены оптимальные условия воспитания студенческой молодежи средствами декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, студент, будущий учитель технологий, воспитание, художественно-эстетический вкус, патриотизм, национальное сознание.

M. S. KURACH, I. A. BILOSEVICH

**FINE AND APPLIED ARTS AS A MEANS OF UPBRINGING OF STUDENTS –
FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY**

In the article the author stresses the need to solve issues of effective education of students. The particular attention is paid to educational impact of arts and crafts on the formation of individuality future teachers. On the basis of scientific publications and personal experience of educational work with students the author has offered the most effective forms and methods of labor, moral, aesthetic and national-patriotic education of future teachers of technologies, and has defined optimum conditions for education of students by means of decorative art.

Keywords: arts and crafts, student, future teachers of technologies, education, artistic and aesthetic taste, patriotism, national consciousness.

Основним завданням системи освіти нашої держави є формування молоді особистості з високим рівнем наукового знання, культури, моралі та етики. Проте сьогоденне суспільство характеризується помітним падінням рівня культури, моральності та загалом вихованості підростаючого покоління, про що говорить радіо, показує телебачення, пише преса, свідчать численні психолого-педагогічні дослідження.

Реалії сьогодення вимагають кардинально нових підходів до реалізації системи виховної роботи з учнівською та студентською молоддю. Особливої уваги потребує оптимізація виховного процесу вузів педагогічного профілю, оскільки вони готують і випускають не просто кваліфікованих фахівців, а насамперед – вчителів та вихователів, фахівців, основним завданням яких є виховання особистості молоді людини, формування її громадянської позиції, закладання основних ідеалів та життєвих принципів.

Так склалось, що дошкільні заклади та школи традиційно виконують дві функції: навчальну та виховну, про що говорить назва «навчально-виховний заклад». Вузи ж реалізують, переважно, лише навчальні завдання – дають вищу освіту, часто «забуваючи» забезпечити «вищий» чи хоча б зберегти наявний рівень вихованості студентів, тоді як одним і з основних завдань вищої школи має бути формування світогляду молодої людини, виховання творчого, активного, ініціативного та національно свідомого члена суспільства з потужним інтелектуальним потенціалом, бажанням та умінням працювати на благо своєї родини, народу, нації.

У Концепції національного виховання студентської молоді зазначається, що головною його метою є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів. Зауважується, що національне виховання має стати фундаментом становлення світогляду молодої людини, на якому формуються її фахові знання та професійна відповідальність [6].

У національній системі освіти України стрижнем системи виховання є національна ідея, котра відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, громадянина своєї держави. Інтегруюча основа національної системи виховання – спільність історико-географічного походження, мови, традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства, виховання на його духовних та культурних надбаннях.

Проблема впливу культурної спадщини, а саме народного мистецтва, на виховання особистості була предметом уваги І. Зязюна, В. Лосюка, О. Семашко, Є. Сявакко та інших [5; 7; 11]. Найчастіше наукові дослідження пов'язані з питаннями виховання, формування самосвідомості та національних цінностей засобами декоративно-ужиткового мистецтва лише школярів або дітей дошкільного віку (Є. Антонович, А. Бойко, Л. Єнтіс, Р. Захарченко та ін.) [1; 2; 4; 12]. Це зумовлено тим, що процес самопізнання особистості, її національного становлення відбувається на початку життя людини, коли формується її свідомість. Але формування особистості не завершується у тому чи іншому віці, а триває впродовж усього життя і набуває особливого значення під час навчання у вузі, в процесі становлення людини як фахівця.

Деякі педагогічні аспекти реалізації окремих підходів у вихованні засобами декоративно-ужиткового мистецтва студентів педагогічного вузу розглянуто у дисертаційних дослідженнях О. Гевко, Л. Оршанського, Б. Прокоповича, В. Титаренко, Д. Тхоржевського та ін. [2; 3; 8; 9; 10; 12]. Але результатів комплексного вивчення, врахування та використання виховних можливостей декоративно-прикладного мистецтва у педагогічному процесі вузу на сьогодні немає.

Метою статті є визначення і узагальнення виховного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва та виявлення оптимальних умов його використання в процесі підготовки майбутніх учителів технологій.

Принципи єдності національного і загальнолюдського, культуровідповідності, природовідповідності, демократизації, гуманізації виховання породжують завдання навчально-виховного характеру: відновлення культурно-історичної пам'яті народу, історичного національного досвіду, критичний відбір соціокультурного матеріалу у виховному процесі, його дидактичне оформлення тощо. Концепція виховання студентської молоді орієнтує на її залучення до світової культури і загальнолюдських цінностей, однак процес, в рамках якого повинно здійснюватись це залучення, має спиратись на народні звичаї, традиції, культуру.

Багато дослідників доводять, що з усіх проявів національної культури найбільший вплив на формування людської особистості справляє народне мистецтво.

Як показано у багатьох дослідженнях, особливе значення для національно-культурного виховання підростаючих поколінь має відродження народного декоративно-ужиткового мистецтва України, в предметах якого знаходить відображається історія, сьогодення, а також мрії та фантазії людини.

Залучення студентів до проектування та виготовлення декоративних виробів дає їм можливість фантазувати, створювати новий орнамент, кольорову гаму, надаючи виробу естетичного вигляду, естетичної цінності.

В зв'язку з цим Л. Оршанський зауважує, що «головним критерієм успішності трудового виховання є трудова вихованість, виражена в стійкій готовності студентів до соціально і психологічно мотивованої творчої художньо-трудової діяльності, спрямованої на створення естетичного удосконаленого суспільно цінного продукту» [8, с. 40].

Основне положення, яке розкриває зміст художньо-трудового виховання, пов'язане з необхідністю введення мистецтва в побут (не тільки святковий, незвичайний, а й повсякденний, трудовий). У вузі також потрібен зв'язок праці студента на заняттях в навчальних майстернях з наступним оздобленням чи художнім оформленням її результатів. Ось чому в навчальні плани підготовки фахівців з технологічної освіти у Кременецькому обласному гуманітарно-педагогічному інституті ім. Тараса Шевченка запроваджено практикум з художньої обробки матеріалів, в процесі вивчення якого студенти оздоблюють раніше виготовлені вироби, проєктують та виготовляють нові, розробляють оригінальні композиції та втілюють свої задуми у матеріал.

Дослідники звертали увагу на таку властивість: учні, які займались художньою працею, не відчували втоми, у них нормально розвивалось м'язове відчуття, не виникала короткозорість [1, с. 12]. Це свідчить про позитивний вплив занять декоративно-ужитковим мистецтвом на фізичне виховання та фізичний розвиток і школярів, і студентів.

Правильно побудований навчально-виховний процес підготовки майбутніх учителів технологій засобами декоративно-ужиткового мистецтва дає можливість реалізації морального виховання. Так, на заняттях із практикуму з художньої обробки матеріалів варто пропонувати студентам об'єкти праці, які мають обрядове призначення (обереги, писанки, обрядові рушники тощо). В процесі проєктно-технологічної діяльності на заняттях майбутні педагоги досліджують призначення цих виробів, з'ясовують зміст символів та мотивів у їх оздобленні, визначають їх роль в обряді. Величезний виховний потенціал наявний і в обрядах, які завжди виховують повагу до старших, батьків, символізують подружню вірність, любов до життя.

Крім морально-виховних можливостей, краса творів народного декоративно-прикладного мистецтва має творчо-спонукальну здатність, що є надзвичайно важливою рисою у вихованні особистості. Краса зумовлює бажання творити, додержуватись законів її буття у всіх сферах людської діяльності. Естетичне відчуття, наскільки відомо, виникло на базі предметно-практичної діяльності людини як її духовне начало. Тут важливо відзначити, що специфічною рисою декоративно-ужиткового мистецтва є розуміння людьми краси речей не лише в їх оздобленні, а переважно того процесу творчої праці, в результаті якого виконали той чи інший твір.

Декоративно-ужиткове мистецтво здатне пробудити і хоча б частково реалізувати творчий потенціал студента, що закладений в кожній особистості. Через творчу працю, яка дає максимальну можливість розкрити всі складові людської натури, йдуть найактивніші процеси творчої матеріалізації людського духу, самовияву і самоствердження людини. Стосовно цього можна зазначити, що заняття декоративно-ужитковим мистецтвом проявляє творчий потенціал особистості студента, розвиває його уяву, мислення, формує позитивне ставлення до праці.

У майбутніх учителів технологій поступово формується відчуття та розуміння того, що праця приносить естетичну насолоду, створює приємні емоції. Саме тому важливим резервом оптимізації виховного впливу на особистість студента є внесення естетичних елементів в його діяльність з метою пробудження в ньому позитивних емоцій.

Під час роботи в музеях, архівах, на виставках студенти замальовують зразки виробів, візерунків і орнаментів, вчать розкодувати символіку, найбільш вживані елементи, кольори, властиві певному регіону, навчаються класифікувати вироби за регіональними особливостями. Така робота розвиває творчу активність, ініціативу, самостійність, сприяє розвитку творчих нахилів, здібностей, обдаровань. Використовуючи та переосмислюючи побачені твори мистецтва, студенти створюють свої мистецькі вироби.

Ще В. Сухомлинський, розглядаючи трудове виховання з моральним, фізичним, естетичним в єдиному комплексі, писав: «Людина не може бути всебічно розвинутою, якщо вона не художник, не поет у своїй справі, якщо у неї немає улюбленої справи, а улюблена справа відкривається знову ж таки в тій сфері діяльності, де людина може стати творцем, поетом, художником. Праця і тільки праця – основа всебічного розвитку особистості. Не може бути й мови про всесторонній розвиток, якщо людина не пізнає радості праці» [10, с. 161].

Декоративно-ужиткове мистецтво є невід'ємною частиною всього народного мистецтва, яке своїм естетичним потенціалом, образним характером постійно впливає на духовний світ студента, його настрої, ставлення до навколишнього середовища, художньо й естетично формує його матеріальне оточення.

Головними ознаками виховного впливу художньої праці на розвиток особистості є: трудова вихованість, розвиток інтелектуальних здібностей, розвиток і набуття практичного досвіду, розвиток мотиваційної сфери, формування стійкого інтересу до праці, уміння бачити в праці красу.

«Споглядаючи твори декоративно-ужиткового мистецтва, перебуваючи під їх впливом, практично прилучаючись до їх створення, – зазначає О. Гевко, – студентська молодь вбирає в себе філософський, психологічний, ідейно-моральний і естетичний зміст мистецтва. Студенти, захоплюючись витонченістю, красою, довершеністю та логічним змістом мистецьких творів, виготовлених майстрами, своїми однокурсниками, а також власними руками, подумки відтворюють культурно-історичний шлях свого народу, пізнають джерела мудрості й відданості наших предків, в їх серцях зароджується любов до рідної землі і людей, які живуть на ній. При дослідженні і оволодінні техніками декоративно-ужиткового мистецтва у студентів формуються глибокі патріотичні почуття, пориви, прагнення, що стимулюють пізнавати і берегти матеріальні й духовні здобутки, результати праці попередніх поколінь, активно долучатись до творення нових матеріальних та духовних цінностей» [3, с. 121].

Саме тому для формування у студентів національно-патріотичних рис велике значення має розуміння того, що необхідність ідеології кожного народу зумовлюється історичною потребою самоутвердитися в колі інших народів, зберегти свою творчу індивідуальність, щоб залишатися у віках самобутньою національною спільнотою. Такі й подібні ідеї мають великий виховний вплив на студентську молодь, пробуджують у неї патріотичні почуття, шанобливе ставлення до національних цінностей, турботу про розвиток мистецтва, формують синівський обов'язок перед рідним народом, Батьківщиною.

Декоративно-ужиткове мистецтво справді містить в собі величезний виховний потенціал, уміле використання якого дозволить здійснити комплексний вплив на формування особистості студента.

Проте вивчення досвіду виховної роботи в педагогічних вузах України показує, що в них часто немає системності використання засобів української культури, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва як основного чинника національно-патріотичного виховання та духовного становлення молодої людини. В більшості випадків спостерігається відсутність чіткого планування комплексного виховного впливу на особистість студента, недооцінюється застосування потенціалу українських народних звичаїв та обрядів, міфів, легенд, символів, недостатньо приділяється уваги формуванню практичних вмінь і навичок з творення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Для покращення навчально-виховного процесу у вузах бракує літературних джерел мистецького, культурного та історичного спрямування, ґрунтовних посібників, підручників, методичних розробок з проблем національно-патріотичного, естетичного виховання студентської молоді. Недооцінюється значення факультативів, гурткових занять, виховних заходів, вечорів на національно-патріотичну тематику, проведення зустрічей з народними умільцями, художниками, майстрами. Недостатньо уваги приділяється вихованій ролі екскурсій в історичні, етнографічні, краєзнавчі музеї, до центрів декоративно-ужиткового мистецтва України – таких як Косів та Опішня, на виставки майстрів народного мистецтва, етнографічні фестивалі. Не приділяється значної уваги оформленню кабінетів, аудиторій, інших навчальних приміщень у традиційному українському стилі, з використанням виробів декоративно-ужиткового мистецтва, яке покликане безпосередньо впливати на емоційну сферу студентів. Хоча загальновідома фраза В. Сухомлинського нагадує, що «в школі навіть стіни повинні говорити» [10].

Вищезазначені обставини призводять до послаблення вихованого впливу на студентів, у них формується недостатній теоретичний і практичний рівень знань з проблем розвитку української культури та декоративно-ужиткового мистецтва, низький рівень обізнаності з обрядами та традиціями народу, недостатнє розуміння значення декоративно-ужиткового мистецтва в культурному житті суспільства.

Покращенню виховання студентів засобами декоративно-ужиткового мистецтва може сприяти:

- створення у вузі сприятливого морально-психологічного клімату поваги до мистецтва, творчості, праці;
- використання різноманітних форм і методів з їх поєднанням та розумним співвідношенням між інформаційно-теоретичними складовими та залученням студентів до практичної творчої художньо-трудової діяльності;
- створення умов для розвитку самостійності та ініціативності студентів;
- організація конкурсів творчих робіт серед студентів, підготовка виставок студентських робіт, створення музеїв;
- проведення екскурсій в історичні та краєзнавчі музеї, до центрів декоративно-ужиткового мистецтва, організація зустрічей з народними умільцями, майстрами декоративно-ужиткового мистецтва;
- забезпечення високого рівня емоційності усіх виховних заходів;
- розширення кола наукових досліджень проблеми виховання студентської молоді;
- підготовка та впровадження в навчальний процес нових курсів лекцій, гуртків та факультативів з етнографії, краєзнавства, декоративно-ужиткового мистецтва.

Підводячи підсумки, можемо констатувати, що педагогічна наука визнає виховне значення народної творчості, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва, та підтверджує його величезний вплив на прилучення студентської молоді до національної культури, на формування національної самосвідомості особистості.

Основною метою виховання сучасного студента педагогічного вузу є формування в нього високого рівня інтелекту, моральності, творчості, духовності, самосвідомості, патріотичної переконаності, розвитку особистісних якостей, орієнтація на національні цінності, ідеї та ідеали, досконале оволодіння культурно-історичним досвідом українського народу, включаючи традиції, свята, звичаї, обряди, техніки декоративно-ужиткового мистецтва, формування в особистості студента прагнення своєю працею підвищувати добробут народу.

Науково обґрунтоване, належно організоване та системно реалізоване виховання студентської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва, яке відображає духовний поступ народу, процес збереження й збагачення його культури та відповідає потребам етнокультурного відродження української нації, дасть змогу сформуванню освічену, високоморальну, працелюбну особистість громадянина-патріота своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посібник / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Бойко А. М. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі Полтавського вишиваного рушника) навч.-метод. посібник / А. Бойко, В. Титаренко. – Полтава: Верстка, 1998. – 72 с.
3. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 Гевко Оксана Іванівна. – К., 2003. – 209 с.
4. Єнтіс Л. С. Формування у підлітків художньо-творчих інтересів засобами декоративно-прикладного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Єнтіс Любов Степанівна. – К., 1997. – 192 с.
5. Зязюн І. А. Національна державна комплексна програма естетичного виховання: проект / І. А. Зязюн, О. Ф. Семашко // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 29–52.
6. Концепція національного виховання студентської молоді: додаток до рішення колегії МОН: (протокол № 7/2-4 від 25 червня 2009 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/13_07/koncept.doc
7. Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі / П. В. Лосюк. – К.: Рад. школа, 1979. – 56 с.
8. Оршанский Л. В. Трудовое воспитание подрастающего поколения в процессе внеурочных занятий народными промыслами: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Леонид Владимирович Оршанский. – К., 1990. – 179 с.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

9. Прокопович Б. А. Зміст і методика навчання народним художнім ремеслам майбутніх учителів трудового навчання: дис. ... канд. пед. наук:13.00.02 / Богдан Антонович Прокопович. – К., 2000. – 190 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – (Вибрані твори : у 5 т. / В.О.Сухомлинський; Т. 3. – С. 7 – 279).
11. Сявакко Є. І. Українська етнопедagogіка в її історичному розвитку / Є. І. Сявакко. – К.: Наук. думка, 1974. – 240 с.
12. Тхоржевський Д. О. Національна самосвідомість у школярів / Д. О. Тхоржевський, Р. О. Захарченко. – К.: Україна-Віта, 1996. – 168 с.